

De invloed van opleidingsniveau op partijkeuze in Nederland:

Zijn lager en hogere opgeleide Nederlanders sinds 2002 meer gaan verschillen in partijvoorkeuren?

Harry BG Ganzeboom (VUA Sociologie)

Yosef Arab (MA student forensische criminologie
Universiteit Leiden)

Conclusies

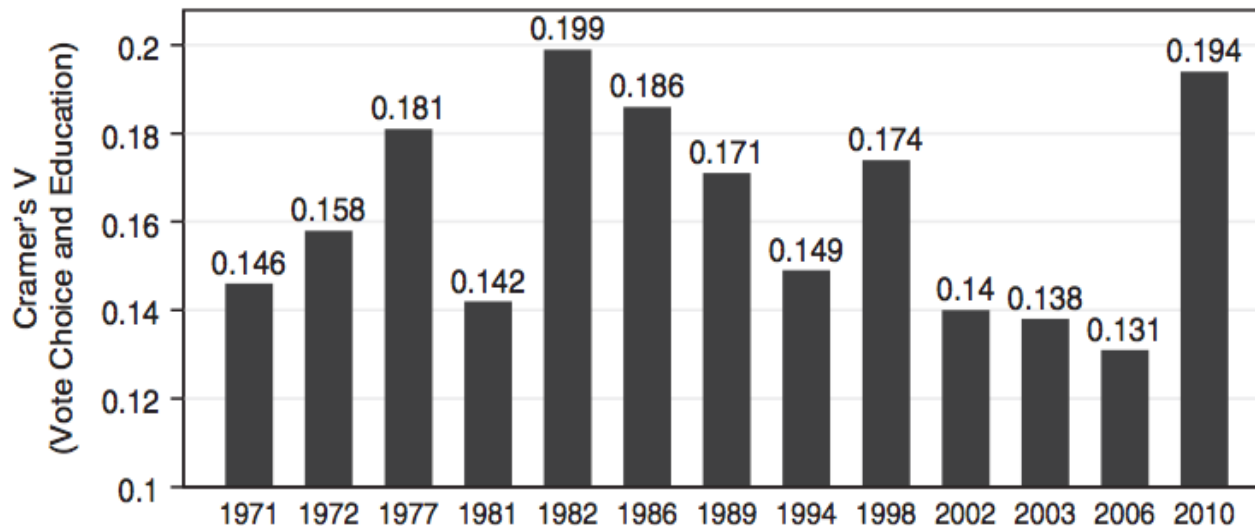
- De invloed van opleiding op partijkeuze bij TK verkiezingen is sterker dan je zou denken...
- De verschillen in partijvoorkeur tussen hoger en lager opgeleiden nemen toe, maar alleen in voorkeur voor populistische partijen (vrnl. PVV en LPF) vergeleken met voorkeur voor alle andere partijen.
- Niet-stemmers zijn nu hoger opgeleid dan voorheen.

Inleiding

- Traditionele scheidslijnen in politieke arena: sociale klasse en religie.
- Afname invloed sociale klasse en religie (De Graaf et al., 2001).
- *'Educational revolution'* (Bornschieer, 2009; Manza et al., 1995; Knutsen, 2004).
- Toegenomen opleidingsniveau Nederlandse bevolking (CBS, 2016, P.36; Bovens, 2012).
- Bovens:
 - Diplomademocratie
 - Opleiding in veel andere opzichten al nieuwe sociale scheidslijn
 - Maar de vraag is of deze scheidslijn ook een breuklijn is, dat wil zeggen institutioneel verankerd is.
- Probleemstelling: bestaan er in Nederland (steeds) meer partijen van en voor hoger / lager opgeleiden?

Eerdere analyses

- Discussie Bovens & Wille (2009) and Hakhverdian et al. (2012).
- Cramer's V: gestandaardiseerde CHI2 voor kruistabellen van verschillende dimensies.

Wat is er mis met deze analyse?

- Methodologie (Cramers V) maakt niet duidelijk welke partijen een hoog opgeleid en laag opgeleid electoraat hebben.
- Cramers V maakt geen gebruik van het ordinale / metrische meetniveau van opleiding.
- Cramers V is gevoelig voor het aantal rijen en kolommen; dit wisselt tussen de verkiezingen.
- Bivariate analyse. Potentiele confounders: religie, sociale klasse (herkomst), leeftijd, geslacht, migratie.

Onderzoeksopzet

- Trend doortrekken
- Beter model formuleren
- Met ESS data
 - Geen verkiezingsurvey
 - Elke 2 jaar beschikbaar
 - Uitstekende informatie over sociale achtergronden en opleiding
 - Vraagt evenwel naar stemgedrag bij vorige verkiezingen (en voorgenomen stemgedrag voor moment van survey)

ESS en TK verkiezingen

Tabel 2: Tweede Kamerverkiezingen 2002-2017 als gerepresenteerd door ESS R1-R8

TK	ESS	
2002/05/15	ESS1	Grote winst LPF, PvdA gehalveerd. Kabinet Balkenende I (CDA VVD LPF)
2003/01/22	ESS3, ESS2	Groot verlies LPF, PvdA veert op, maar wordt nipt kleiner dan CDA. Kabinet Balkenende II (CDA + VVD + D66)
2006/11/22	ESS4	CDA nipt groter dan PvdA. PVV doet voor het eerst mee. Balkenende wordt weer premier van CDA-PvdA-CU kabinet (Balkenende III)
2010/06/09	ESS5	VVD en PVV winnen beide, CDA verliest fors. Vorming kabinet Rutte I (VVD + CDA, met gedoogsteun PVV)
2012/09/12	ESS8, ESS7, ESS6	PvdA verliest nipt van de VVD, maar beide maken winst. PVV verliest aanzienlijk. Vorming kabinet Rutte II (VVD + PvdA)
2017/03/15	Nog niet in ESS	PvdA weggevaagd, VVD houdt verlies beperkt. PVV, D66, SP, GL winnen allemaal. Vorming kabinet Rutte III (VVD + CDA + D66 + CU).

Verdeling stemmen volgens ESS

Tabel 3a: Op welke partij hebt U gestemd bij de vorige verkiezingen, naar ESS jaar en verkiezingsjaar

Verkiezing ESS →	2002	2003		2006	2010	2012		
	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016
1 PVV				2.5%	12.8%	6.8%	8.1%	8.6%
2 50PLUS						2.2%	1.7%	1.3%
3 LN	1.5%	.4%	.3%	.1%				
4 LPF	13.6%	2.9%	4.9%	1.6%				
5 REST	.4%	.3%	.9%	.1%	.9%	1.2%	.7%	.6%
6 SGP	1.0%	1.1%	1.1%	1.3%	1.8%	2.4%	2.0%	1.9%
7 CDA	30.6%	28.8%	26.9%	28.4%	15.9%	12.3%	14.5%	14.4%
8 CU	2.3%	2.2%	2.8%	4.6%	3.9%	2.8%	3.7%	3.1%
9 PvdA	17.3%	27.6%	25.9%	23.7%	18.9%	25.1%	15.6%	18.6%
10 SP	6.7%	7.7%	8.3%	12.6%	9.4%	10.1%	11.0%	8.5%
11 PvdD		.8%		1.9%	1.3%	1.9%	2.2%	2.8%
12 VVD	14.4%	18.6%	19.1%	14.6%	20.3%	25.7%	23.9%	23.0%
13 GL	7.6%	6.3%	5.0%	6.2%	7.8%	2.8%	5.2%	5.3%
14 D66	5.7%	4.3%	5.9%	3.7%	8.9%	9.0%	13.4%	13.8%
	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
	1926	1404	1415	1395	1419	1404	1349	1180

En in het echt ...

TABEL 3b: VERKIEZINGSUITSLAG, NAAR VERKIEZINGSJAAR

	2002	2003	2006	2010	2012	2017
1 PVV			5.0%	15.4%	10.1%	13.1%
2 50PLUS					1.9%	3.1%
3 LN	1.6%	.4%				
4 LPF	17.0%	5.6%	0.5%			
5 REST						1.0%
6 SGP	1.7%	1.5%	1.6%	1.7%	2.1%	2.1%
7 CDA	27.9%	28.6%	26.5%	13.6%	8.5%	12.4%
8 CU	2.5%	2.1%	4.0%	3.2%	3.1%	3.4%
9 PvdA	15.1%	27.2%	21.2%	19.6%	24.8%	5.7%
10 SP	5.9%	6.3%	16.6%	9.8%	9.7%	9.1%
11 PvdD		.4%	1.8%	1.3%	1.9%	3.2%
12 VVD	15.4%	17.9%	14.7%	20.0%	26.6%	21.3%
13 GL	7.0%	5.1%	4.6%	6.7%	2.3%	9.1%
14 D66	5.1%	4.0%	2.0%	6.9%	8.0%	12.2%
DENK						2.1%
FVD						1.8%
	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

ESS en TK

- ESS biedt zeer redelijke afspiegeling van de verkiezingsuitslagen, **met uitzonderingen**
- Niet-opkomst wordt geschat op 16%, in werkelijkheid ruim 20%. Niet slecht.
- Probleem: we hebben via ESS nog geen beeld van TK-2017.

Partijkeuze in ESS

- Totaal: 14 alternatieven
- Ook niet-stemmers (=thuisblijvers) worden meegenomen, als 15e partij.
- Sommige partijen komen niet in alle verkiezingen voor. Bv. 50plus komt alleen in 2012 voor.
- Analyse met multinomiaal logistisch model.
- Keuze referentiecategorie: niet-stemmers.
- Partijen zijn geordend volgens gemengde logica: populisme, confessioneel, socialisten, VVD, D66 + GL: $\approx\approx$ naar opleidingsniveau van hun electoraat.

Opleiding

- Opleidingskwalificaties geharmoniseerd op basis van ISCED-2011, vervolgens geschaald naar ISLED.
- Parallele indicator: opleidingsduur (EDDUR).
- Uiteindelijk samengevoegd tot een indicator (EDUC).

Opleiding en partijkeuze

Tabel 4: Associatie tussen Partijkeuze en Opleiding

ESS	Nominaal x Nominaal	Nominaal x Interval	Interval X Interval
	Cramers V	Eta	R
2002	0.112	0.249	0.240
2004	0.130	0.312	0.281
2006	0.133	0.316	0.289
2008	0.138	0.308	0.258
2010	0.163	0.366	0.336
2012	0.141	0.307	0.295
2014	0.147	0.351	0.330
2016	0.151	0.312	0.333

NB: Cramers V heeft andere meeteenheid !!

Kenmerken van de kiezers per partij

TABEL 3: DETERMINANTEN VAN STEMGEDRAG BIJ TK VERKIEZINGEN 2002-2012 VOLGENS ESS R1-R8.
Gemiddelde waarden perpartij (gestandaardiseerd / dichotoom)

	Geen	PVV	50+	LN	LPF	REST	SGP	CDA	CU	PvdA	SP	PvdD	VVD	GL	D66
EDDUR	-.31	-.29	-.45	-.46	-.24	-.11	-.24	-.16	.09	-.05	.15	.20	.27	.51	.54
ISLED	-.40	-.40	-.38	-.28	-.31	-.15	-.23	-.14	.07	-.02	.09	.21	.30	.55	.63
EDUC	-.39	-.38	-.43	-.42	-.31	-.09	-.26	-.17	.08	-.03	.12	.23	.30	.58	.63
RELIGIOUS	-.18	-.37	-.23	-.27	-.21	.02	2.21	.65	1.84	-.21	-.31	-.40	-.25	-.23	-.24
AGE	-.26	-.02	.91	-.47	-.13	-.04	-.08	.35	-.08	.11	-.11	-.12	.00	-.24	-.10
FEMALE	.57	.50	.49	.65	.51	.58	.51	.55	.61	.57	.59	.73	.48	.62	.52
FMISEI	-.16	-.19	-.14	-.02	-.10	-.04	-.28	-.26	-.06	-.08	.02	.32	.26	.43	.47
FOREIGN	.19	.04	.07	.04	.04	.09	.02	.04	.05	.13	.08	.10	.05	.09	.07

Tabel 4: Determinanten van stemgedrag bij TK verkiezingen 2002-2012 volgens ESS R1-R8. N=13292.

	NONE	PVV	50+	LN	LPF	REST	SGP	CDA	CU	PvdA	SP	PvdD	VVD	GL	D66
Aantal	2426	523	68	40	393	72	177	2357	361	2470	1953	146	2254	674	891
	Bivariaat														
zEDUC	0	.00	-.05	-.01	.11	.13	.12	.24	.50	.40	.57	.66	.75	1.02	1.12
zRELIG	0	-.30	-.08	-.10	-.02	.20	2.75	.81	1.99	-.04	-.20	-.47	-.11	-.08	-.09
zAGE	0	.24	1.2	-.29	.10	.31	.22	.62	.20	.38	.14	.17	.27	.02	.17
FEMALE (0/1)	0	-.27	-.29	.48	-.23	.14	-.16	.00	.25	.01	.10	.84	-.33	.26	-.16
FOREIGN (0..1)	0	-.2.2	-.1.9	-.2.0	-.2.6	-.9.3	-.3.6	-.2.2	-.2.3	-.5.6	-.1.3	-.9.2	-.2.0	-.1.1	-.1.3
zFMISEI	0	-.04	-.01	.15	.06	.10	-.15	-.12	.08	.06	.18	.47	.41	.57	.61
	Multivariaat														
zEDUC	0	-.01	.34	-.10	.28	.27	.28	.72	.74	.74	.78	.72	.92	1.2	1.3
zRELIG	0	-.20	-.13	-.05	.03	.23	2.9	.82	2.2	-.07	-.17	-.44	-.04	-.04	-.01
zAGE	0	.13	1.2	-.34	.22	.36	-.16	.73	.09	.64	.40	.45	.60	.45	.58
FEMALE (0/1)	0	-.26	-.26	.47	-.26	.15	-.38	-.03	.16	.08	.19	.93	-.23	.38	-.03
FOREIGN (0..1)	0	-.2.1	-.7.7	-.2.0	-.2.5	-.9.2	-.5.2	-.2.3	-.3.5	-.3.4	-.1.2	-.8.3	-.1.9	-.1.2	-.1.3
zFMISEI	0	-.02	.18	.13	.07	.15	-.06	-.07	.09	-.04	.03	.37	.29	.30	.40
	Multivariaat met constraints														
zEDUC	-.31	0	0	0	0	.12	-.38	.40	.42	.33	.54	-.08	.61	.78	.81
zEDUC*YEAR	.37	0	0	0	0	.39	.88	.32	.38	.54	.23	1.0	.33	.59	.49
& controls															

Conclusies

1. Er is in Nederland een sterke differentiatie van politieke partijen naar opleidingsniveau electoraat.
 1. Laag opgeleid electoraat: PVV, LPF, LN
 2. Hoog opgeleid: D66 en GL
 3. Sterkte: ca. 0.30 (Multiple R)
2. De verschillen tussen de opleidingsniveaus nemen toe, maar alleen tussen PVV – LPF – LN en de rest.
3. Ook de niet-stemmers zijn nu hoger opgeleid dan ze waren.

Discussie

- Is de ESS wel een goede bron voor deze analyses?
Nee, maar na R9 wel.
- Nog mogelijke uitbreidingen:
 - Meer controlevariabelen: beroepsklasse ouders, specifiekere migratie-achtergronden
 - Conditioneel logistisch model
 - Schalingen van de partijen naar culturele en economische positie.
 - Actuele politieke voorkeuren ipv of naast retrospectieve?

Referenties

- Arab, Yosef (2017). *De invloed van opleidingsniveau op partijkeuze in Nederland*. BA Thesis Opleiding Sociologie, Vrije Universiteit Amsterdam, Juli 2017.
- Bornschie, S. (2009). *Cleavage Politics in Old and New Democracies: A Review of the Literature and Avenues for Future Research*. Florence: European University Institute.
- Bovens, M. (2012). *Opleiding Als Scheidslijn. Van Oude En Nieuwe Maatschappelijke Breukvlakken*. Rotterdam: Erasmus Universiteit [Oratie].
- Bovens, M., & Wille, A. (2009). *Diploma Democracy. On the Tensions between Meritocracy and Democracy*. Utrecht/Leiden: NWO programme Contested Democracies.
- [CBS] (2016). *Trends in Nederland*. Den Haag: Centraal Bureau voor Statistiek
- De Graaf, N. D., Heath, A., & Need, A. (2001). Declining cleavages and political choices: the interplay of social and political factors in the Netherlands. *Electoral Studies*, 20(1), 1–15. [https://doi.org/10.1016/S0261-3794\(99\)00061-X](https://doi.org/10.1016/S0261-3794(99)00061-X)
- Hakhverdian, A., van der Brug, W., & de Vries, C. (2012). The emergence of a “diploma democracy”? The political education gap in the Netherlands, 1971–2010. *Acta Politica*, 47(3), 229–247. <https://doi.org/10.1057/ap.2011.27>
- Knutsen, O. (2004). *Social Structure and Party Choice in Western Europe*. London: Palgrave Macmillan UK. <https://doi.org/10.1057/9780230503649>
- Manza, J., Hout, M., & Brooks, C. (1995). Class Voting in Capitalist Democracies Since World War II: Dealignment, Realignment, or Trendless Fluctuation? *Annual Review of Sociology*, 21, 137–162. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.21.080195.001033>